

Tanulmány

Iványi Zsuzsanna

Önpozicionálás különböző kategóriák keresztmetszetében

Abstract

The present paper scrutinizes an interview conducted with a key participant of the Hungarian legislative procedure regulating GMO production by applying the tools of ethnomethodological conversation analysis. It addresses the issues to what extent the speaker identifies himself during the interview with the categories stemming from his profession, how further categories become relevant, how he positions himself overall in communication, what attributes he assigns to his own position, and what role the questions posed by the interviewers play in this process.

Keywords: conversation analysis, social positioning, social categories, interview, communication

Bevezetés

A beszélt nyelvi kutatások, s azon belül is az etnometodológiai konverzációelemzés kutatásainak immáron egyik központi kutatási témájává vált a szociális pozicionálás vizsgálata. A társadalmi kategorizálás fogalmát H. Sacks vezette be az etnometodológiába (vö. Sacks 1967, 1972a, 1972b, 1992), s a konverzáció-elemzés Bielefeldi Iskolájában elsősorban Hausendorf írásaiban (1993a, 1993b, 1997, 2000) és az általa vezetett nemzetközi projektek eredményeiben (Bora, Alfons & Hausendorf, Heiko (Hrsg.) (2010), Czyzewski et al. (Hrsg.) (1995), Hausendorf, Heiko & Bora, Alfons (Hrsg.) (2006),) foglal el jelentős helyet. Magyarországon elsősorban az utóbbiban részt vevő debreceni kutatócsoport¹ és az iskolából kinőtt további kutatók publikáltak ebben a témában (Marinecz 2015, Sajgál 2015).

Szociális pozicionáláson a társadalom tagjainak azt az aktivitását értjük, amellyel önmagukat és társaikat különböző szociális kategóriákhoz rendelik, így kijelölve helyüket a társadalom valamely szegmensében. A szociális pozíciók általában több kategória metszéspontjában helyezkednek el, vagy átmenetet képeznek egyik kategóriából a másikba, mindenesetre természetük rugalmas, változó, dinamikus (ld. Marinecz 2015). Mindebben nagy szerepet ját-

¹ A nemzetközi FP5-ös PARADYS (Participation in decision-making procedures and dynamics of social positioning) projekt 2001-2004 között a géntechnológiailag módosított termények termesztését szabályozó/engedélyező eljárásokban való polgári részvételt és kommunikációt vizsgálta azzal a céllal, hogy feltárja a szociális pozicionálás verbalizációs ill. nyelvi lehetőségeit. A magyar csoport eredményeit vö. Iványi Zsuzsanna, Kertész András, Marinecz Kornélia (2010).

A kutatás során született, és időközben feldolgozásra került egy magyar beszélt nyelvi adatbázis (vitafórumok, konferenciák, kerekasztal-beszélgetések, interjúk hangfelvételei és transzkripciói), vö.: <http://193.6.132.75/mmbnya/>.

szik a beszélgetések résztvevőinek önmagukról és másokról kialakított képe, melyek eleve ellentétben állhatnak egymással.

Az önmagunk és társaink kategóriákba történő sorolása az olyan mindennapos interakció során történik, mint pl. a hétköznapi kommunikáció. Általában maguk a kategóriák is „hétköznapiak”, legyen az családi hovatartozás ("anya", "apa", „gyerek”, stb.), nemzeti, származási hovatartozás ("magyar", "erdélyi"), foglalkozás vagy tevékenységi kör („orvos”, „horgász”), vagy társadalmi csoportok („menekült”, "szakértő"), stb. kategóriája. Ezeknek a kategóriáknak a hangsúlyozása, vagy relevanciája az egyes beszélgetésekben szituációfüggő, s más kontextusban vagy más beszélgetőpartnerrel különböző kategóriák játszanak szerepet, így a beszélgetőpartnerek más-más szociális pozícióba helyeződnek. Léteznek azonban ad hoc kategóriák is, amelyek egy-egy beszélgetés során véletlenszerűen jönnek létre, egyszeriek és megismételhetetlenek. Ebben az értelemben tehát a kategóriák részben „előre adottak” ugyan, mert az adott beszélgetéstől többé-kevésbé függetlenül is léteznek, a társadalom tagjainak „hovatartozása” mégsem predeterminált, mert az interakció résztvevői és a kontextus függvényében mégis az adott beszélgetésben alakul ki ott és akkor, a megfelelő formában. Az (etno-metodológiai) konverzáció-elemzés a társadalmi kategóriákkal és pozíciókkal kapcsolatban éppen a „kommunikatív konstrukciót” vizsgálja, azaz, hogy hogyan jönnek létre a beszélgetés során a beszélgető partnerek interakciója során.²

A továbbiakban elemzett beszélgetés a debreceni kutatócsoport által vizsgált, géntechnológiailag módosított termények (továbbiakban GMO) előállítását szabályozó magyarországi eljárások kontextusában született interjú³ egy részlete. Az interjúalany (a továbbiakban a beszélő, fedőnevéen Peczkes Károly)⁴ a magyarországi biotechnológiai kutatásokért felelős illetékes hivatal vezetője, a GT-i eljárásokat engedélyező hatóság tagja.⁵ Adottak tehát ezek a kategóriák, amelyek keretezik a beszélgetést. Az elemzés célja az, hogy megvizsgáljuk, mennyire azonosítja magát a beszélő ezekkel a kategóriákkal, melyek, ill. mely más kategóriák válnak relevánssá, összességében hogyan pozicionálja magát a beszélgetés folyamán, milyen attribútumokkal látja el saját pozícióját, s milyen szerepet játszanak ebben a folyamatban az interjút készítő kérdései.

Elemzés⁶

Az interjú elején a beszélő a magyarországi és az Európai Unió, valamint USA-beli engedélyező eljárás összehasonlítása során a többes szám 1. személyű birtokos névmással a hazai procedúrára utal:

nálunk=ö (.) hogy mondjam csak a (-) a hatóságokat kell körüljárni; (-) egyébként az (.)t kell mondanom hogy a: a jelenlegi európai uniós szabályozás az megegyezik a: (.) z=amerikai egyesült államok (.) kilencvenes évek elejei szabályozással (PK/3-5). Először csak elkülöníti azt a másik kettőtől, később szigorúbbnak is ítéli (PK/22-26), annak ellenére is, hogy nálunk nagy az EU és az USA döntéshozó eljárásának hatása (PK/52-54-59). S habár itthon ő maga is a hatósághoz tartozik, a *hatóságok* említése során itt nem azonosítja magát velük. Abban a kérdésben sem fog-

² A társadalmi kategorizálás elemzésének Sacks-i módszertani irányelveit l. Iványi / Kertész / Máté 2003: 7-8.

³ 03. 26.2002._Oral_Interview_4

⁴ A felvett és átírt hanganyagban szereplő természetes személyek neveit anonimizáltuk.

⁵ A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium Mezőgazdasági Főosztály munkatársa, a GT-i eljárásokat engedélyező hatóság képviselője.

⁶ A hanganyag átírása a GAT alapján történt. Vö.: Margret Selting et al. A transzkripció jelek feloldását ld: <https://www.medienprache.net/de/medienanalyse/transcription/gat/gat.pdf>

lal állást, hogy rövid-e az eljárás vagy hosszú. Mint mondja: ahhoz nem' (.) én nem' fűzők hozzá semmit mert ez' (.) ez' (.) gyakorlatilag egy százhusz százötven nap? (PK/12-3) Egyelőre objektívnek mutatkozik, később azonban dicséri az eljárásnak ezt a részét:

Én ebbe nem látok különösebben (.) rÖsszat. (.) Ami pozitív az, =hogya (.) minden egyes engedély a: (.) géntechnológiai bizottságot megjárja (PK/15-7). Egyúttal hasonlóan pozitívan véleményt mond a géntechnológiai (továbbiakban GT) bizottságról (tehát a szakértőkről) is, amennyiben annak véleményét bizonyíthatónak értékeli: tehát a bizottsÁ:g- (--) ö: ö=bizonyítható: véleményt ad annak veszélyességére vagy vagy vagy károosságára vagy (.) vagy egyéb voltára. (PK/17-8)

A hatóság és a szakértők kapcsolata tehát jó, erről a továbbiakban is nyilatkozik:

a bizottság amit (-) mondott? (.) azt mi mindig figyelembe vettük (PK/19-20)

A *mi*= T.sz. 1 személyű személyes névmás ezúttal a hatóságot jelöli, de később ezt explicit módon is kimondja, a kettőt azonosítja egymással:

nem (.) kötelező a bizottság véleményének véleményét figyelembe venni a hatóságnak mi mindig figyelembe vettük (PK/20-1)

A következő lépésben a T.sz. 1.sz-t leváltja az E.sz. 1. sz, melyet az igeragozás mutat, szűkítve a hatóság körét a saját személyére. Ez egyúttal azt is mutatja, hogy munkáját önállóan végzi, s a döntés az ő kezében van:

legfőljebb időnként akkor kellett ágálnom amikor ő olyan (.) feltételt próbáltak teremteni ami ami indokolatlan (PK/21-2)

A váltakozás az E.sz. és T.sz. 1. személy között továbbra is folytatódik:

nekünk a hatóságnak megadja azt a (.) biztonságot hogy utána? (.) ö: bárhol kiállhatok nyugalommal és bármit elmondhatok vagy bármelyik vezetőnk a minisztérium (betartotta) a törvényes előírásokat.

A *nyugalom*, *betartotta* pozitív jelentésű szavak arra utalnak, hogy nagyon elégedett önmagával, mint hatósággal, s mindez kiemelten pozitív önképet sugall. Mindezt a *bárhol*, *bármit*, *bármelyik* azonos szófajú szavak halmozásával és variálásával fokozza.

Itt a hatósággal nemcsak önmagát, hanem a többi vezetőt is azonosítja, sőt, magát a minisztériumot is. Itt derül ki tehát, hogy a hatósághoz sorolja azokat a minisztériumi osztályokat is, amelyekről szakértői véleményeket kér(nek) be. Ez indokolhatja a gyakori T.sz. 1. személy használatát is. A döntés viszont (úgy tűnik), egyedül az ő felelőssége (ld. később is, 44-51, 64, 76, 80-3).

Az interjúvoló kérdésére, hogy a döntéshozatali folyamatban a bizottság véleménye mérvadó-e, igenlően válaszol: mérvadó [addig] nem nem [is] történik semmi (PK/32), ezzel elismeri kizárólagos kompetenciáját. A további kérdésre, hogy jó-e az együttműködés a bizottsággal, válasza hangsúlyozottan, megerősítetten pozitív vélemény: jó jó jó jó jó jó jó→ (PK/43), melyet a jelző többszöri ismétlésével ér el.

A beszélgetésben itt egy hosszabb magyarázat – mellékszekvencia – következik, melyet hezitálással és metanyelvi pontosítással, „címkézéssel” kezd (a címkét jobbról-balról hezitáció keretezi): ö: szóval itt arról van szó=hogya (.) (PK/44), s ami ezt követi, az önkategorizálás a javából – explicit megnevezéssel: én nem vagyok biológus? (PK/44). A folytatással: (-) meg (.) ez azért egy nagyon speciális szakma[(is mert)] egyrészt két csapatra osztja a bizottságot: szakértőkre és laikusokra (magát utóbbiba sorolva), másrészt a szakértői gárda tudását értékeli. Mindezt (az *én* és az *ők* személyes névmások szembeállításával) részletesen taglalja a továbbiakban is:

(.) most a bizottságban ott vannak azok az emberek akinél (.) megjelenik egy géns' konstrukció és odaírják hogy ilyen szekvencia meg olyan szekven[cia meg] (.) ez meg (a nagy) meg amaz? [amit=amit] én nekem én úgy

nagyjából tudok hogy miről van szó de (.) én nem tudom megítélni? ők rögtön kapásból tudják tudják az irodalomból le van írva (PK/44-51)

A Tsz. 3. személlyel jelölt szakértőket a részletek aprólékos ismerete jellemzi (kifejező eszközei a mozzanatos ige: *megjelenik*, a mozzanatot kifejező határozószók: *rögtön*, *kapásból*, az azonos szerkezetek ismétlése, halmozása, melynek itt is, mint korábban pozitív irányú fokozása a célja: ilyen szekvencia meg olyan szekven[cia meg] (.) ez meg (a nagy) meg amaz?) Őt magát (E.sz. 1. személyben jelölve) szerényebb – nem teljesen pontos (csak úgy nagyjából) – ismeretekkel jellemzi, homályosan kontúrozva a tudás lényegét is: hogy miről van szó, s egy ellentétes kötőszó használata után explicit módon beismeri, hogy ezekkel az ismeretekkel ő igazán nem rendelkezik: én nem tudom megítélni. Így tehát megbízik a bizottságban, pozitív értékelést ad róluk: ilyenkor csak felületesen nézem meg mer a bizottság részleteiben megnézi (PK/64). Az E.sz. 1. sz. használata itt arra utal, hogy az ellenőrzési folyamat lebonyolítása egy személyben az ő felelőssége. Későbbi részletek is ezt támasztják alá:

megvárom amíg a bizottság nem szól. s akkor a bizottságtól írásban megkapom (()) bejön a környezetvédelemből is a: a: a z=észrevétel vagy javaslat? akkor (())utána meg tudom csinálni a határozatot? (PK/76, 80-3) Sőt, kiderül, hogy magában a döntéshozatali folyamatban is egy személyben vesz részt, csak a véleményezéseket kéri be a különböző szakminisztériumokból és szakértőktől és azt nézi át!

Erre erősít rá az interjú készítő személy, amikor azt mondja:

itt gyakorlatilag már házon belül ez a te terrénumod- (PK/87) – az E.sz. 2. személyű birtokos névmással és birtokos személyranggal egy személyben őt nevezve meg a hatóság, a döntéshozás birtokosaként. Ő azonban bagatellizálja a szerepét: ő nem (.) teljesen (PK/88) – az illetékességi kör szűkítésével. A továbbiakban véletlenszerű történetet kifejező igék (*idekerült*, *belebotlottam*, *rám maradt*, *került*) használatával tovább gyengíti saját érdemeit és szerepét, azt egy objektíve adott kényszer szülte reakcióra degradálva:

azért (.) került ide ez a dolog annak idején mert hogy én ebbe kilencvenhatba az egyesült államokba belebotlottam és egy úti jelentésbe leírtam (hh) namost azért maradt rám hogy készítsük elő a magyar ö jogszabályt és ez elsősorban a növényfajtá'kat és vetőmagvakat érint jelenleg még a világon legtöbb helyen. most ezért került az hogy az FM kénytelen volt nekiállni ennek hiszen itt vótak a a bejelentési' ő ő közök hogy akarnak ilyet kipróbálni? de nem vót jogi háttére (PK/90-4) A kényszer a hiányzó jogi háttér és a GMO-termesztési szándékkal jelentkezők részéről jelentkezett. Ugyanezt mondja a következő passzus is, kiegészítve a törvény kényszerítő erejével:

ua: törvény (()) kimondta hogy addig nem lehet ilyen dolgokat végezni magyarországon amíg nincsen külön jogszabályba szabályozva (PK/96-7)

Itt az is kiderül, hogy ő nemcsak a "hatóság", hanem a "törvényhozás", a jogi háttér megteremtésének képviselője is.

Negatív képet fest az állategészségügyi főosztályról (PK/100-105), ezzel szembe állítva önmagukat, ami pozitív önképet eredményez:

ennek ellenére mi ahogy tudjátok mi a vetőmagba? (hh) meg a fajtákba mi mi elég vastagon behúztunk évente többszáz vizsgálatot csináltatunk meg és és és szűr' próbáljuk szűrni? és próbáljuk a valahogy a a azokat a cégeket akinél ez megjelenhet kordába tartani. Hangsúlyozza a pozitív munkamorált, a hatalmi felelősséget, melynek tipikus tevékenységeként a cégek ellenőrzése és felülvizsgálata jelenik meg.

A T.sz. 1.sz. használatával a hatalom, az igazgatási szerv részese:

ugyanígy jártunk (PK/144), úgy építettük be (PK/151), ki tudjuk emelni (PK/153), ezzel szemben az E. sz. 1.sz. használatával az egyszemélyi irányítás, de a konkrét munkavégzés alanyaként is megjelenik, mintegy azonosulva a munkával:

a költségvetési főosztályra is el kell küldenem mert utána (.) ezen az alapon tudom a (-) ezeket a (.) igazgatási szolgáltatási díjakat úgymond (.) a költségvetésből kiemelni? (-) mer ebből tudjuk az ellenőrzést megcsinálni. (PK/139-40) ebből tudom a: z egész [ellenőrzési folyamatot övégeztetni (PK/155)

Ezt követően újból az önkép építése történik a már megszokott módon: saját fontosságát, nagyságát bagatellizálja, amikor válaszol a riporter kérdésére, hogy hogyan indult a GT-vel való foglalatossága (PK/159-60). Ez történik egyrészt explicit megnevezéssel:

ez ez teljesen véletlen volt (.) teljesen véletlen volt; (PK/161), az E. sz. 1.sz. használatának kerülésével, helyette T.sz. 1.személyt használ: csináltuk a vetőmagtörvényt (PK/162), s a korábbiakhoz hasonlóan a véletlenszerűséget kifejező igék használatával:

és Akkor botlottam be (()) ezekben a kísérletekben (PK/163)

A törvényhozó pozíciója (T.sz. 1. személyben) itt is kifejezésre kerül az aktív munkát kifejező *csináltuk* ige használatával.

Újból él a negatív társkép felállításának lehetőségével a negatív konnotációjú, az erőfeszítések sikertelenségét jelölő szavak használatával:

a kutatási főosztály (.) nyúglódt már kilencven (.) hármtól a (.) magyar törvényen de nem tudtak vele (.) dűlőre jutni (PK/178-80)

Továbbra is bagatellizál saját feladatainak megítélésében: személytelen szerkezeteket, történést kifejező és az objektív kényszerre utaló igéket használ:

[Akkor az volt hogy meg kellett csinálni a: (-) meg kellett a (feszített) (--)) igen elő kellett készíteni] a törvényt ez utána bekerült a: a darálóba a: az országgyűlésbe (PK/185-7) Tipikus feladataiként itt is a törvény előkészítése és megszövegezése jelenik meg.

A társkép ábrázolásába bekerül a széthúzás, az eltérő, szélsőséges vélemények ütköztetése:

ott (-) környezetvédelmi bizottságnál volt a legnagyobb csata rajta mert (-) be' behívtak valami nyolc vagy tíz szakértőt, (.) na most ezek között (.) ott volt kocsis péter aki (.) azt mondta hogy ez túl szigorú, ott volt huba tiberius aki ezt túl enyhe, (.) és és még tovább akkor környezetvédők (.) mondjuk rádai béla hogy (.) mindent megtiltani (PK/189-91)

ilyen szélsőséges vélemények voltak (PK/193)

Partnerei közül mindegyiket tisztességesen néven nevezi – nincs értékelés, az említés szintjén megpróbál korrekt és objektív maradni.

Eredményesnek ítéli a törvényhozást, miután a parlamenti szavazás a számára szimpatikus eredményt hozta:

kilencvenöt százalékos pozitív szavazással zárult. [↑ És ez azért volt jó (.)] (PK/197-)

A riporter rákérdez a civil szféra részvételére, felvilágosítására:

a jelenlegi Eljárási folyamatban (()) a civilkontroll vagy civiltársadalom ö: ö: a lakosság értesítése Ö: lakossági visszajelzések figyelembevétele (.) ez ez hogyan történik

Perczes elmondja, hogy szerveznek mindenféle felvilágosító meetingeket, de

az Átlag magyar (--)) A: z (-) nagyon keveset tud ezekről a dolgokról. (PK/249)

Egy tanácsadó iroda felmérési anyagából is az derül ki, hogy a: a: z átlag embernek a jó részének fogalma nincs: (.) hogy miről van szó. (PK/254-5)

azzal hogy (.) hogy még megjelentetjük hogy hol vannak a: a: kísérletek=megjelenik minden évben hogy mi volt (-) khm hogy volt, ez (-) az átlag em'=mondom az átlag embernek nem, (.) nem mond semmit. (PK/272-4) itt (.) nagyon sok különböző tájékoztató anyag készül hogy (.) hogy ez (.) káros-e vagy nem káros, (.) s ezt=ö: minden ember maga (.) khm dön' (.) dönti el vagy döntheti el hogy mi újság van. (PK/275-6)

Szembetűnő, hogy a beszélő a civil lakosságnak megfelelő „átlag ember” kategóriát többször ismétli többféle variációban, egyre bővítve az általánosítás körét: *az átlag magyar, az átlag ember, minden ember*. A kategóriát jellemző tulajdonság az, hogy nemcsak alulinformált, hanem nem is érti az információt, a tájékoztatást, végezetül pedig megvan a döntési szabadsága: annak hisz, akinek akar...

A civilek információja nemcsak írott szórólapokon történik, hanem szerveznek tudományos ismeretterjesztő üléseket is: szerveztek a: (-) a környezetvédők (.) két hete pénteken vagy mikor, (.) gödöllőn, (.) .h ahol meg Én voltam az előadó=és én voltam beszorítva=mert egyedül voltam=és (.) ö: és én' énnekem a: a: szabályozást kellett védenem ami=amibe benne vagyok=tehát, ' (PK/246-8) Az én voltam beszorítva elárulja, hogy a hivatal részéről egyedül érkezett, előadást tartó Perczes a környezetvédőkkel ellentétes véleményt képvisel, s hogy a zöldek a szabályozás ellen vannak, hiszen Perczes azt védte a hallgatóság előtt.

A hivatal már említett kategóriaspecifikus feladatai (felvilágosító munka, szabályozás) közé tartozik az ellenőrzés is:

nekünk olyan értelemben (-) mondom (.) rendszeresen kell ha újságíró jön akkor kell arra (.) (PK/260) véleményt adni meg tájékoztatást adni, (PK/262)

majd nekünk is idén meg kell (.) nézni, (PK/264)

biztosítani kell az átláthatóságot az úgynevezett (részben,) (.) kell valami monitoring rendszert (PK/265) kidolgozni amit (.) ma nem tud megmondani senki hogy (.) hogy mit kell vizsgálni ((...)) külön (regisztráció) kell felállítani (PK/267-8) gyakorlatilag mindent ö: le kell tudni dokumentálni (PK/272)

A feladatok szigorú előírások betartását jelentik (8 alkalommal kapcsolódnak a *kell* kényszerű kifejező módbeli segédjével). A T.sz. 1.sz. közös felelősséget jelöl a hivatal munkatársai között, s az alany nélküli, személytelen szerkezetek és a *senki* határozatlan névmás használata tovább erősíti azt, hogy a felelős személye ne körvonalazódjon. Az is tipikus lehet (erre a *rendszeresen* gyakoriságot kifejező időhatározó használata utal), hogy a hatóság az újságírókon keresztül informálja a lakosságot.

Az elhangzottak tanúsága szerint a hivatal a GT-t üdvözlők vagy elutasítók palettáján igazából nem pozicionálja magát sehol, vagy ha mégis, hát a pro és a kontra között – azaz nem foglal állást a GT ügyében. A civilek esetében a döntést rábízta az egyes emberre, tehát megpróbál semleges maradni és nem befolyásolni. Ebben az EU-s mintát követi:

abba kéne hagyni a vizsgálódást, (PK/280) ((...)) biztosítják azt hogy címkézik az ilyen termékeket hogy tartalmaz vagy nem tartalmaz (.) esetleg milyen mértékben? (-) és biztosítják (PK/281-2) ezt az úgynevezett átláthatóságot (PK/284) a fogyasztó eldöntheti hogy ez (.) most megveszi vagy nem veszi (PK/285-7)

Az EU egyébként a semlegességen túlmegy, s azzal, hogy a vizsgálódást is leállítaná, inkább a támogatók oldalán áll. Ez explicit módon meg is jelenik a következő idézetben:

az uniónak a tudományos bizottsága is (.) kijelentette hogy semmi alapja nincs (PK/288) annak hogy (.) erre azt mondják hogy káros az egészségre (.) egyelőre nem sikerült sehol biz' (.) bizonyítani. (PK/290-1)

Van azonban egy másik oldal is, az ellenzők:

az európai=nyugateurópai hagyományos=ö rendkívül (--) ö: tradicionális (PK/291) gondolkodású emberekbe benne van ugye most már a száj és körömfájás a: (.) a a: (.) a (béés a: sE) meg a a (PK/293) mit tudom én a dioxintól kezdve minden, (.) s e' ezek már most már félnek mindentől. (.) (PK/295)

Ők azok, akik egyrészt a tradíciók oldalán állnak, akik szélsőséges módon hagyományosan gondolkodnak, másrészt félnek és általánosítanak, így mindenben a veszélyt látják.

Idézve az EU egy tisztségviselőjét ez addig tart, (.) amíg a közvéleményt meg tudják arról győzni hogy itten semmi: (-)semmi (-) ö veszély: (.) nem áll fönn, és ez a: (.) dolog nyugodtan fogyasztható. (.) de először azt mondja le kell gyűrni= és ezekkel a (.) különböző fogyasztóvédelmi .h khm szervezetekkel meg a (.) lakossággal(.) khm ezeket a párbeszédet meg e' Egeyebeket le kell (.) fOlytatni (PK/302-5)

A félők és elutasítók tehát elsősorban a civil lakosság, a fogyasztók, valamint a fogyasztóvédelmi szervezetek között vannak. Az ellenzők oldalán megjelenő *minden*-nel itt szembeállítja a *semmi* névmást, tehát ez az oldal ugyanolyan szélsőséges. Mindenesetre a cél, a feladat a meggyőzés, a megnyugtatás, a legyűrés, a folytonos kommunikáció.

Az eddig semleges Perczes egy pillanatra a támogatók mellé áll:

a tagállam nem tilthatja meg, (.) nem korlátozhatja a genetikailag módosított termékek .h forgalombah'hozatalát, hacsak nem tudja (-) Ö:=ö (.) BIZonyítani. (.) ö eg' Egzaktan bizonyítani annak Annak környezetre vagy az emberi egészségre való káros voltát.=namost e' Ez (.) ez pIszok nehéz lesz=mert (.) itt annyi allergia: (.) meg toxikológiai vizsgálat volt ami (.) amit elvégeztek (PK/309-12) nem tudnak újat előhúzni (PK/314). A sorozatban tagadott mondatok azt érzékeltetik, hogy a GMO-t szabad termesztetni, forgalomba hozni, s nincs káros hatása.

Ugyanezt éri el az EU hozzáállásának megítélése is:

FURcsa módon- (.) Az az európai unió amelyik tiltakozik ilyen növények (-) termesztése ellen, (.) tizennyolcmillió tonna szóját (-) importál (PK/316-7).

Az EU tiltakozását „furcsállja”, annál is inkább, minthogy ennek ellentmond a tevékenysége (GMO szója importálása). Mert ez a szója GMO-termék, ahogyan ez a következőkből kiderül: genetikailag módosított=ö: (.) hogy mondjam (.) SZÓja=mert az egyesült államokból és délamerikából származik. namost ez Ez ellen (.) ezt mindenki lenyeli, (-) és azt mondja hogy jó de ez nem (PK/321-2) élő szervezet. és más hogyha egy élő szervezet (.) kint van és ott elszórja a (.) a: a=pOllenjét (PK/325) A *mindenki* névmás általánosít. Miután semmilyen nyelvi elemmel nem szűkíti, egyaránt vonatkozik a lakosságra és az EU hivatalos szerveire is. Majd visszatér a magyar viszonyok ismertetésére: magyarországon nincs=ö (.) rokon (.) növénye, (--)) khm vad rokon faja,=tehát itt nincs átkereszteződni (PK/321) Ez szintén azt támasztja alá, hogy nálunk nincs veszély, nincs mitől félni, a beszélő tehát nem ellenzi a GMO termesztést. Egyébként nemcsak a félelem vagy annak hiánya tekintetében, hanem általában is jogos az összehasonlítás az EU-val, ennek indoka – ha egy kicsit előreugrunk a beszélgetésben - a következő:

a magyar szabályozás egyértelműen ez eu (-) irányába tart (.) ö ö (-) sEmmibe nem akarjuk őket Ö: lekerekíteni=itt ott némi (-)ö hazai (.) hogy mondjam:: (.) szam:' (.) sajátosságot próbálunk bevinni amit (.) megenged, (.) mert az alapfeltételt kell teljesíteni az irányelvnél' (.) ennél a (.) nemzeti hatóság szigorúbb lehet.=enyhébb nem lehet (PK/376-81)

De térjünk vissza a beszélgetés természetes medrébe:

A következő bekezdés szépen mutatja a különböző kategóriák keveredését (törvényhozó szerv T.sz. 1. személlyel, a hatóság E.sz. 3. személlyel, az engedélyező szerv pedig E.sz. 1. személlyel kifejezve):

egy dolgot mi beépítettünk a: (-) a (.) törvény végrehajtási rendeletébe, (.) hogy amikor a forgalmazási jogot khm (--) majdan megadjuk, (.) .h khm akkor a hatóság korlátozhatja- (.) meg feltételeket írhat elő a termeléshez.=na most hogyha (-) én azt fogom mondani hogy ez a (-) kukorica engedélyezhető Magyarországon – és itt következnek a megszorítások, a feltételek felsorolása – akkor nem tudom én hány termelő fog (.) ezután (.) igazából kapkodni. (PK/342-4) A hangsúly azért mindemellett a T.sz. 1. személy használatán van, dominál tehát a törvényhozó kategória:

beraktuk ezt a hatósági (.) fÉket azért hogy (.) hogy NEhogya (.) mondjuk előbb megelőzzük az eut mert hogyha megelőznénk (PK/352-3) itt (.) elen(.)gednénk ezt a dolgot akkor (.) bizony csatlakozásnál komoly problémáink lennének (PK/355), stb, egészen a 363. sorig. Az is kiderül időközben, hogy a magyarországi jogszabályok az EU megfelelő rendeletein nyugszanak.

Ami mindeddig hiányzott a beszélgetésből, az a tudományos kutatásról, mint a GMO-termesztés egyik feltételezhetően alaptevékenységeként értelmezhető tevékenységről legalább az említés szintjén való megemlékezés. A beszélgetésnek ezen a pontján erre is sor kerül néhány gondolat erejéig, szinte kizárólag az adminisztráció kontextusában. Beszélőnk objektív módon, explicit megnevezéssel említi:

tudományos kutatás az nem tartozott engedélyezési: kötelezettség alá==ezt törölni fogjuk, (-) tehát az is=ö: engedély (PK/363,5) illetve (.) bejelentési=tehát A MÁR működő (.) laboratóriumok most is ö ö hogy mondjam regisztrálásra kerültek (.) most még a tevékenységi kört is (.) .h be akarjuk vonni hogy regisztráljuk hogy milyen (PK/367-8) tevékenység=és milyen jellegű (.) kutatás (jön), (.) és hogyha valaki egy új kutató laboratóriumot alakít, .h annak bizony (.) föltételeket (.) ö teljesíteni kell, (PK/369-70)

alapvető (.) ELőírások a szigetelésre, (.) hogy ne kerüljön ki se (.) szennyvízbe sehol. (.) most ezeket a (.) föltételeket (.) ö: meg fog kellene csinálni (PK/376-7). A leírásban hemzsegnek a hivatalnoki szakkifejezések (*engedélyezési, kötelezettség, engedély, működő, regisztrálás, föltételeket teljesít, előírás, bevon*), ennek megfelel a nominális stílussal jelzett regiszter használata (kötelezettség alá tartozik, regisztrálásra kerül, föltételeket teljesít, előírások a szigetelésre). A T.sz. 1. sz. használata keveredik a személytelen szerkezettel (az említett szerkezeteken kívül *kutatás jön, valaki laboratóriumot alakít, ne kerüljön ki a szennyvízbe, teljesíteni kell, meg fog kellene csinálni*).

Hogy kik a kutatók, nem tudjuk meg, cégek neve hangzik el, s máris megkérkeztünk az engedélyt benyújtók kategóriájához. Őket is a személytelen, T.sz. 3. személlyel nevezi meg, mindemellett az engedélyező instancia (az engedélyező tevékenység alanya) sem kerül megnevezésre (rejtett alany T.sz. 1. személyű állítmánnyal), a procedura végeredményének ismertetése (a visszavonás, elvetés) pedig egyenesen a magyarban ritka passzív parafrázissal történik:

erre kilencvenkilenc őszén (-) ö nyújtottak be (-) ö KÉrelmet,=akkor a bizottság (.) egyetértésével ezt kiadtuk, kilencvenkilencben el is' elvetésre is került? (PK/392-3) A visszavonás oka ill. kezdeményezője a félelem és az eleve ellenző zöld párt, a bizottság „másik oldala”: (.) a bizottságba a környezetvédelmi oldal (-) .hh ö javaslatot tett, kilencvenkilenc június taj' táján, hogy vissza kell vonni az engedélyt mert (.) mert a félsz: (-) megvan (.) majd elmondom hogy mi a félsz. *Az oldal szó arra enged következtetni,*

hogyan külön oldalak, azaz egymással szembenálló pártok vannak. S ahogyan az ellenőrző és engedélyező instanciának nem kategóriaspecifikus tulajdonsága a félelem, addig a környezetvédelemre igen, legalábbis a félelem akceptálása a döntési folyamatban.

A beszélgetés visszakanyarodik az előző főtémához, a kutatáshoz: konkrétan megnevezi a kísérletező, egyben a GMO kibocsátást kérelmező céget (AGREVO), s ismerteti a releváns történetet: köztük magyar (--) .h kilencvenes évek közepi (.) kutatási eredményekre (-) hivatkozva: a bizottságnál kérte a: (.) a: (.) visszavonás(--)t tehát föllebbezett a (.) a visszavonás ellen' el(-)rendelése ellen, (-) .h ő mert ebben' ő: ezekben a cikkekben azt bizonyította, hogy a: (.) a: pollen, (.) nem terjed nem tudom én milyen (.) távolságra=tehát kicsi a: (.) a: veszélye. (PK/409-12)

A beszélő látszólag akceptálja a cég tevékenységét, aki „kutatási eredményekre hivatkozik”, tehát megalapozott a véleménye, nemcsak *kérte* a visszavonás feloldását, hanem *föllebbezett*, így – használva a *hivatkozva* és *bizonyít* szavak megerősítését is – kompetensnek jeleníti meg a témában, aki hivatott arra, hogy cáfolja a vádat, és minimalizálja a veszélyt, vagy legalábbis annak érzetét.

Ennek megfelelően született meg a hatóság reakciója, az engedély:

a bizottságnak a javaslatára (--) akkor egy nagyon kemény föltétellel- (.) ha jól emlékszem háromezer méteres izolációval (.) engedélyeztük, (PK/430). Az egyéni döntési felelősség itt elmarad: T.sz. 1. személyű alanyt használ, a felelősséget a bizottság javaslatára hárítja.

Tovább erősíti a GMO-pártiságát, hogy az „ellenzékéről” negatívan nyilatkozik meg:

itt megint az a: (.) hagyományos tradicionális európai (.) ellenállás bukott ezzel a dologgal ki, s azért mondom hA (.) ha NIncs (.) például ez a (.) ez a balhé akkor=akkor lehet (.) hogy erre nem kerül sor (PK/464-5)

Az *ellenállás* és a *bukott ki* szavak használata azt sugallja, mintha valami tiltott dologról volna szó, a *balhé* negatív konnotációjú és alacsony stílusértékű szó, amely a tiltás okát képezi, szintén megerősíti ezt az érzetet. A *balhé* szinonimájaként a következőkben a finomabb stílusértékű *botrány* jelenik meg: Akkor bukott ki az az észak (-) európai (-) ő: (PK/399) botrány, (.) ugye angliában és és skandináviában hogy a (-) ő: kanadából (.) vett ő: tavaszi repcék=ő (.) tartalmaztak genetikai módosítást,=és több ezer hektáron (.) megsemmisítették a vetést. (PK/401-2) Valóban egy „titkos akció” lelepleződéséről van szó (itt is a *kibukott* kifejezéssel jelölve). Az esemény mintáját követve került sor a magyarországi visszavonásra is:

mondjuk hogy vetődött akkor föl, (.) hogy ezt a repcét vissza, (.) kellene vonni=mert onnan kaptam egyszer egy bizottságtól egy (-) ilyen javaslatot=hogy vonjuk vissza; (.) ahogy mondtam (.) nem abban a pillanatban nem haboztunk hanem visszavontuk. (PK/480-2) Az elhangzottak tovább erősítik a hatóság és a bizottság közti pozitív együttműködés érzetét és a kölcsönös tiszteletet: a bizottság javaslata elég ahhoz, hogy a döntő hivatal minden további kérdés és vizsgálat nélkül megmátsa a korábbi döntését.

Egyébként nemcsak a szakértői bizottságnak van hatása a döntéshozatali eljárásra. Ebben a szerepben jelenik meg a felhasználói ipar:

ugyanezért az ellenállásért mert ott is a cukoripar azt mondta hogy (-) ő nEm, (.) tehát a cukorrépát is visszavonták.=te:' tehát mA: (-) ma magyarországon tulajdonképpen fo' (.) nIncs is (.) MA (-) hogy mondjam cég által végzett (.) szabadföldi kísérlet (PK/486-90)

A fogyasztásra termelő ipar tehát egyöntetűen elzárkózik a GMO termékek felhasználásáról. Ezzel azonban nem szűnik meg a kísérleti termesztés, hiszen ott van egy további aktor, a (tudományos) kísérleteket folytatók csoportja:

ilyen cégkísérlet maradt a két=ö (.) két=ö (--) dohÁny, (--) dE (.) mind a két dohány az csak tudományos értékű. (.) most. (.) mAradt két burgonya, (-) amit (.) két régi magyar fajtába (PK/495-6) ipszilon- (-) vírus (.) rezisztenciát építettek be a (.) a: sa'=somogyi kiflibe és a: a mindenesbe, de: (.) ez sincsen állami elismerésre bejelentve=ez is csak (-) jelenleg- (-) hogy mondjam kutatási (.) i'ízű téma. (PK/498-9)

A két dohány- és két burgonyafajta mellett négy búzafajtával is folynak kísérletek Magyarországon. Ez szerfölött figyelemre méltó a korábban elhangzott információk fényében, miszerint Amerikában számos közelfogadással folytatott GMO-termesztés mellett egyedül a búzával nem kísérleteznek, mert féltik az exportot. A hatóság képviselője alapos ismeretekkel rendelkezik minden egyes típusról:

(.) a csInukiak=Ö: (.) próbálnak egy tavaszi (.) herbicid toleráns (.) búzát, (.) aminek megint nincs jelentősége magyarországon=mert magyarországon (.) ugye a tavaszi búzának (-) ö nincs szinte jelentősége (501-2)

=párezer hek'=PÁR tízezer hektár van a (.) egyegész' (.) egytized millió hektárból=és nem is (.) lesz több mert nem versenyképes. (.) .hh VÁSároske:rt (.) kísérletezik egy=szintén kísérletezik egy=ö (--) Ö: (-) (504-5)

módosított (ulutén)tartalmú (-) búzával,=ennek inkább az lehetne az érdekessége, (.) hogy vad fajokból vagy valahonnan=vagy például a: (.) a: (-) bÁnkútiból (.) izolálni a minőség hordozó gĕnt. (.) és Azt (-) mondjuk (507-8)

átültetni. (.) egy (.) egy (.) mOdern (-) nagyobb termőképességű fajtába. (.) de Ez Is (--) ez is kutatási jellegű=Ez is tavaszi búza; tehát ez se őszi; (.) .hh s akkor van még egy a: a: (.) a biszku (.) ö (510-11) szórakozik egy té huszonötös (.) liberty (.) toleráns (.) ö ö búzával=de ő is azt mondja: (.) ő se jelentette be fajtán. (513-4)

A hivatalnok jól informáltságát és szakmai felkészültségét a részletek alapos ismerete jelzi. Nemcsak a kísérletet végző cégek nevét és a termesztés nagyságát ismeri, hanem a kísérleti terméket és a beültetett géneket valamint az eredeti és a nyert tulajdonságokat is nevével nevezi: *csinukiak, vásároskert, bánkúti, biszku, somogyi kifli, tavaszi herbicid toleráns, y vírus rezisztencia, T25-ös liberty toleráns, (ulutén)tartalmú, nagyobb termőképességű*. Ezt erősíti meg néhány további szakkifejezés is, mint *izolál, átültet, kísérletezik, módosított tartalmú, nem versenyképes*, stb. A különböző kutatásokról objektív hangvételű tudósítást ad, nem minősíti azokat (PK/495- 516). Hasonlóképpen objektíven ismerteti az állami elismerés procedúráját is (PK/515-36): az omni- (-) vIzsgálja na most Ennél tehát az a gyakorlat hogy=Egy év kell minimum (mielőtt ilyen) kibocsátási előkísérlet. (.) ha Az Az Azzal (.) nEm (.) merül föl semmi=akkor jelentheti be állami elismerésre. Állami elismerés három év. (--) elvégzik a szokásos (.) ö vizsgálatokat (.) Ami=Ami egyébként (PK/517-9) van, (-) Ö: plussz még az' ezt a genetikai módosítási tulajdonságot. .h és akkor van még egy év,=mer az állami elismerés itt nem fog járni automatikus forgalmazással, (.) hanem forgalomba hozatali engedélyt kell kérni az állami elismerés (-) kapcsán=namost ez öt év; (.) (PK/521-3) és hogyha MÉG ebbe mondjuk bElekeményítünk ott amiket valamit teszünk (.) akkor (PK/531) ez gyakorlatila:g (.) ö: az a (.) reményünk fönn áll,=hogy (-) nem jutunk el abba a: (.) a stÁdiumba hogy mondjunk ö (.) tIltó: határozatot hozunk hogy nem engedélyezzük=és akkor ez elmegy egy bírósági szakaszba, (PK/533-4)

Saját közreműködését többszám 1. személyű alany és az objektív hangvétel mögé bújtatja. A bonyolult és aprólékos engedélyezési folyamat túlzott jellegét mindössze az *öt év*, a *még* és a *belekeményítünk* szavak hangsúlyozásával, valamint az esetleges negatív következmény, a *tiltó*

határozat és *stádium* kiemelésével árulja el. A szóhangsúlyon kívül a szünetek és a hezitáció is játszik megerősítő szerepet: ezzel az eszközzel a *reményünk* szót emeli ki, egyértelműen kifejezésre juttatva, hogy a GMO-termesztés pártján áll.

Ebből a részből derül ki, hogy a folyamatnak még egy részese, egy interakciós partnere van, a bíróság, aki viszont csak akkor kerül képbe, ha az engedélyezési folyamat negatívan, tiltással zárul, vagy a következő esetekben:

meg kell mondanom nagyon sok pErt (-)-) bukunk mi el más területen, (-) például minőségvédelmi bírságos' gOk esetén' mer=a, (.) mer=a bíró nem úgy gondolkodik mint=Ö: (.) mint mondjuk mi. (PK/546-7)

Perre kerülhet tehát sor, ha a minőségvédelem nem megfelelő, ill. ha a termesztő nem fizeti az ezért kiszabott bírságot. A hatóság és a bíróság között véleménykülönbség alakulhat ki, melynek oka a különböző érdekeltségben rejlik. Az, hogy gyakori a bírságolás és a hivatal pervesztése, arra utal, hogy a minőségvédelem nem az erőssége, de nem is tesz erőfeszítéseket ennek javítása érdekében.

A társminisztériumokról itt váltakozó véleményt formál. Helyenként pozitívan, helyenként negatívan értékeli a tevékenységüket:

a gazdasági minisztérium eljutott oda hogy most már (.) kész a két végrehajtási rendelete=de még nem adták ki. (.) na most (.) tőlük van biztatásom arra hogy valamivel hozzájárulnak a bizottság (.) költségeinek a (.) a (.) a gyarapítá' vagy a: (-) a költségeihez, (.) illetve hát, ő a környezetvédelmi minisztérium elintézte egy nagyon (--) pár soros (.) jogszabállyal amibe (.) ki:'ijelölte a környezet és természetvédelmi főfelügyelőséget (.) szakhatóságnak de (.) (PK/557-562)

A pozitív képet az eredményességet, támogatást kifejező igék használatával rajzolja: *eljutott oda, kész, van biztatásom, hozzájárulnak, elintézte, kijelölte...* A *de* ellentétes kötőszó után jön a negatív kritika a társminisztériumokról:

Ezen kívül (.) semmi mást nem tett a területért; mert öneki (.) kellett volna arra intézkedni (PK/562-563) egy csOmó do' dologban kellett volna végrehajtási intézkedést tenni ami nincsen (PK/565) meg? (--) nincsen meg (-) a: (-) biosafety protokollnak a (.) a (.) ra' a ratifikálása hiába írta alá a pepó annak idején, (.) ezt ratifikáltatni kéne és vagy a (.) kormánynak vagy a: (-) a:(.)z országgyűlésnek meg kéne hirdetni=mert (.) Ennek a (.) a kockázatelemzési részét be kell építeni az új jogszabályba, ((...)) létre kéne hozni OTT egy úgynevezett nemzeti fókuszpontot, (-) (PK/567-71) ((...))ez=ez megint, megint=megint (-) ő oda illik és nem a (.) mi kompetenciánk:,=és akkor még nem beszéltem hogy az egészségügy, (.) területén pedig (.) pedig még nem történt semmi mert még nincs végrehajtási rendelet sem. (.) (PK/574-6)

A negatív kritikát egyrészt a többszörös tagadás jelzi. Részben tagadószókkal: *semmi mást nem, kétszer a nincsen, nem a mi kompetenciánk, még nem beszéltem, nem történt semmi, még nincs ... sem*, részben a *kell* kényszerítő kifejező modális igével kombinált többszörös feltételes múlttal (*kellett volna*), ami hasonlóképpen arra utal, hogy valami nem történt meg, aminek meg kellett volna történnie. Másrészt a *hiába* módhatározó használatával és a feladatelvégzés szükségességét kijelölő *kell* szerkezettel ill. annak felt. jelen idejével.

A negatív társképet pozitív önkép váltja fel:

Azt vágják=ö mindig aki (.) úgymond (--) <<nevetve> élen jár vagy> valamit (.) próbál csinálni és nem (.) nem az állóvízbe üldögél (PK/579-80)

Az öndicséret élet általánosítással, metaforákkal veszi el. A beszélgetőpartner dicsérete (mindig a:: te nevedet mondják aki megkerülhetetlen- ö: ebben [(a témában)) elől is kitér: ha az ember Ö: nem szereti azt amit csinál, akkor a(zt) megette a fene. (PK/591). A népies frázis egyrészt megerősíti pozícióját, másrészt biztosítja, hogy nemcsak

vezető szerepet tölt be, hanem azt kedvvel és tevékenyen végzi. A folytatásban szót ejt szakirodalmi olvasottságáról: naprakész vagyok (PK/594) – mondja, amit további adatok halmozásával és nemzetközi esetek felsorolásával és értelmezésével igazol (594-619)

A környező országokkal (Bulgária, Románia, Ukrajna), ahol még nincs szabályozás (PK/620-9) pozitív példaként állítja szembe M.o-ot: tulajdonképpen a (.) a: nyugateurópán kívül magyarországon volt meg az első szabályozás (PK/633)

Miután tudjuk, hogy a szabályozás megfogalmazása az ő érdeme, ez is az implicit pozitív önkép-építés módszere.

A pozitív önkép felállításának másik módja, hogy mások szájába adja a dicséretet:

Akkor nagyon sokan kérték (-) khm ö tőlem mert akkor úgy aposztrofó: 'fálták, (.) hogy a magyar törvény elfogadható. tehát (.) jól visszaadja az eu-s (.) szabályokat, (PK/660-1). Sokakra, nemzetközi szakemberek sokaságára hivatkozik, akik a munkájával, ill. annak eredményével, a magyar szabályozási rendszerrel elégedettek, elfogadhatónak, sőt jönnek titulálják, olyannyira, hogy saját hazájuk gyakorlatára alkalmazni szeretnék. Mi más ez, mint jogos pozitív önkép? Ennek a mások szájába adott pozitív önképnek az igazolására példákat is hoz szerteágazó tevékenységrendszer részfeladataiból:

az intézményrendszert amit mi (-) ugye ki tudtunk építeni hogy (-) hogy bizottság; (--) társhatósági egyeztetés; adatbázis (-) ö: (.) kontroll-laborok; (.) ö Ommi ö ö (fölkénése) ezekre a feladatokra: (PK/663-6) ahhoz ki kell] építeni az egész intézményi rendszert hogy (.) hogy ez az egész folyamat (.) hogy hogy megy le:, (.) és és (.) mondjuk a: (.) z egyes minisztérium melyik hatóságának ad (.) ebbe feladatokat=és így tovább. (PK/668-72)

A tipikus kategóriaspecifikus tevékenységek exemplifikálása és felsorolása, mint hatékony önképépítő eszköz használata után, egy viszonylag hosszabb mellékszekvencia befejeztével visszatér az önkép-építéshez:

minden országban van egy ilyen kontakt pörszön (--) [úgy mi' Úgy mint én, (-)] nálunk az én nevem van (PK/709) megadva tehát (-) khm ezért hogyha valaki be' megtalálja ezt akkor elég, (-) ö: s:' gyakran keresnek különböző dolgokkal hogy (.) hogy e-mailen (.) levelezgetünk hogy na most mi van erről vagy arról vagy [amarról] (PK/711, 3-4)

Ez az önkép objektív, mentes pozitív sallangoktól, eszköze a hasonlítás, a „több között az egyik” sorbaállítás, tipikus feladata az informálás.

Kiértékelés

Pereces verbális önpozicionálása során különböző kategóriák keveredésében, átfedésében helyezi el önmagát: képviselője a törvényhozó szervnek, a hatóságnak és az engedélyező szervnek. Mindezek között hol egyik, hol másik „énje” dominál.

Mindenek előtt a magyarországi GMO engedélyező eljárás központi figurájaként pozicionálja magát. Az eljárás tulajdonsága, hogy követi az EU-s és amerikai (USA) mintát, de saját szabályokat követ, s szigorúbb azoknál. Ez a szerep a hatóság pozíciója, amit gyakran egy csoportként ábrázol, s magát hol ezen belül, hol ezen kívül helyezi el, hol ő maga egyedül reprezentálja a csoportot. A hivatal kategóriaspecifikus feladatai a felvilágosító munka, a szabályozás és az ellenőrzés. A feladat elvégzése szigorú előírások betartását jelenti. A hivatal munkatársai között a felelős személye nem körvonalazódik, a felelősség megoszlik.

Pereces az egyszemélyi irányítás, de a konkrét munkavégzés alanyaként is megjelenik, mint egy önazonosulva a munkával. A felelős vezető tevékenységeket önállóan végzi, s a döntés az ő

kezében van, még ha a felelősség meg is oszlik. A hatósággal helyenként a többi miniszteriális vezetőt, sőt, magát a minisztériumot is azonosítja, nyilván ők azok, akik a felelősségben osztoznak. A hivatal munkatársaként és megbízottként az ellenőrzési folyamat lebonyolítása is egy személyben az ő felelőssége. Ehhez is csatlakozva pozíciója másik kitevőjét a géntechnológiai ellenőrző bizottságban betöltött szerepe jelenti. Itt a bizottsági tagok összetételében egyrészt a laikusok között, másrészt a GMO-pártiak között pozicionálja magát. Tipikus tevékenységként a cégek ellenőrzése és felülvizsgálata, szakvélemények beszerzése, a pro és kontra érvek mérlegelése és a lakosság informálása jelenik meg. A bizottság és a hatóság közti együttműködés jó.

Pozíciója harmadik kitevője a "törvényhozó" szerepe, a jogi háttér megteremtésének kulcsfigurája. Tipikus feladataiként itt a törvény előkészítése és megszövegezése jelenik meg.

A törvényhozást eredményesnek ítéli, amit a parlamenti szavazás eredményével igazol.

A folyamatban résztvevő többi interakciós partner társpozicionálással alakul ki a beszélgetés során. A környezetvédőket Perczes olyan résztvevőkként pozicionálja, akikkel ellentétes véleményt képvisel. A zöldek a szabályozás ellen vannak, Perczes pedig annak a megalkotója és védőbástyája. Közös tulajdonságuk a lakosság tájékoztatása.

Az eljárás további szereplője, a tudományos kutató nagyon gyengén körvonalazódik a beszélgetésben, és csak az adminisztráció kontextusában jelenik meg. Beszélőnk objektív módon, explicit megnevezéssel említi a kategóriát, de hogy kik a kutatók, nem tudjuk meg, néhány cég neve mögé bújtatva maradnak. Tipikus tevékenysége, hogy folytatja a kísérleti termesztést, függetlenül az engedélyezés kimenetelétől. Azonban a cég az, amely „kutatási eredményekre hivatkozik”, és kompetensnek jelenik meg a témában. A kísérletezők a cég közvetítésével összeolvadnak az engedélyt benyújtók kategóriájával, akik hasonlóképpen személytelenek maradnak.

A döntéshozatali eljárásra befolyást gyakorlók között további szereplőként jelenik meg a felhasználói ipar. Tipikus aktivitása, hogy elzárkózik a GMO termékek felhasználásától.

A civil szféra külkezdeményezéssel (a riporter segítségével) körvonalazódik a beszélgetésben és az eljárásban. Beszélőnk passzív szerepet rendel hozzá, tipikus „aktivitása” a felvilágosítás tárgyának lenni. Megtestesítője az „átlagember”, a „bárki”. Jellemző tulajdonsága az alulinformáltság, a tudatlanság, az értetlenség, végezetül a döntési szabadság. Ez azonban csak arra terjed ki, hogy annak hisz, akinek akar... A civilek informálásában csaknem az összes további interaktáns részt vesz: a bizottság, a törvényhozók, a környezetvédők, a tudósok.

A folyamatnak még egy részese, egy interakciós partnere van, a bíróság, aki viszont csak akkor kerül képbe, ha az engedélyezési folyamat negatívan, tiltással zárul, vagy bírságolásokra kerül sor.

Minden egyes résztvevőnek az eljárásban közös tulajdonsága, hogy vagy pro vagy kontra viszonyban áll a GMO-termesztéssel. A hivatal a GT-t üdvözlők vagy elutasítók palettáján igazából nem pozicionálja magát sehol, vagy ha mégis, hát a pro és a kontra között – azaz nem foglal állást a GT ügyében. A civilek esetében a döntést rábízta az egyes emberre, tehát megpróbál semleges maradni és nem befolyásolni, ebben is az EU-s mintát követve. Az ellenzők egyrészt a tradíciók oldalán állnak, szélsőséges módon hagyományosan gondolkodnak, másrészt félnek és általánosítanak, így mindenben a veszélyt látják. A félők és elutasítók tehát elsősorban a civil lakosság, a fogyasztók, valamint a fogyasztóvédelmi szervezetek között vannak. Maga Perczes a hatóság képviselőjeként betöltött szerepénél fogva hivatalosan semleges, ennek ellenére bevallva vagy nem bevallottan, a támogatók mellett áll.

Minden kategóriának megvannak a kategóriaspecifikus tulajdonságai. Itt csak Perczesnek az interjú során kialakuló önképét ismertetjük:

A hivatalnok jól informált és szakmailag felkészült, szakirodalmi olvasottsága jó, információk naprakész ismerete, a részletek alapos ismerete jellemzi. Nemcsak betölti a vezető szerepet, hanem azt kedvvel és tevékenyen végzi. Hangsúlyozza a pozitív munkamorált, a hatalmi felelősséget.

Mindennek tudatában nagyon elégedett önmagával, s mindez kiemelten pozitív önképet sugall.

Igyekszik azonban egy objektív, implicit módon kifejezett pozitív önképet kialakítani:

Mások szájába adja és külső, objektív tényekkel támasztja alá az öndicséretet (elégedett szakemberek, bizonyító érvényű példák sorolása, másokhoz való hasonlítás), negatív társkép ábrázolása segítségével implicit módon „pozitív” önképet mutat. Szerénységre törekedve saját fontosságát, nagyságát, feladatait bagatellizálja. Az öndicséret élet elveszi, társdicséret elől kitér.

Összefoglalás

Az interjú formai sajátosságai következtében, melyek megkívánták, hogy a riporter kívül maradjon a vizsgált folyamaton, a kialakuló kategóriák és pozíciók kizárólag a folyamatban résztvevő ön- és társpozicionálásának függvényeiként jelentek meg⁷. A „folyamatot” – és jelen esetben a beszélgetés tematikai kereteit – a GMO-k termesztését szabályozó és engedélyező eljárás jelentette. Az interjúalany előre adott szerepe ebben a kontextusban az „engedélyező”, azaz géntechnológiai eljárásokat engedélyező hatóság egyszemélyes képviselője. Ebben a minőségében kapott felkérést az interjúra, és ebben a minőségében is nyilatkozott. Mindemellett a beszélgetés során kibontakozott egy több identitásból (a hatóság képviselője, az ellenőrző bizottság tagja, a törvényhozó metszetében) álló, félig szakértő, félig laikus, pozitív önképpel rendelkező pozíció, amely a GMO-termesztést engedélyező eljárás többi interakciós partnerével dinamikusan együttműködve ebben a folyamatban jelöli ki helyét a társadalom palettáján. A riporter szerepe a különböző kategóriák kialakítása során a vártnál kisebb volt: Egyedül egy társpozíció kialakulását initiálta, minden egyéb esetben a beszélő a maga nyelvi eszközeivel hozta létre azt a valóságot, amelyet számára a GMO-termesztést engedélyező eljárás jelent.⁸

Irodalom

- Bora, Alfons & Hausendorf, Heiko (Hrsg.) (2010): Democratic Transgressions of Law: Governing Technology through Public Participation. *International Studies in Sociology and Social Anthropology* 112, Leiden & Boston: Brill.
- Czyzewski, Marek, Gülich, Elisabeth, Hausendorf, Heiko & Kastner, Maria (Hrsg.) (1995): *Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Mitteleuropa*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Hausendorf, Heiko (1993a): Das Eigene und das Fremde. Soziale Kategorisierung unter Anwesenden. Report Nr. 5/93. Bielefeld: ZiF.

⁷ Iványi (2009)

⁸ A társadalmi kategorizálás különböző nyelvi eszközeinek szisztematikus vizsgálatát vö. Iványi, Kertész & Máté (2003).

- Hausendorf, Heiko (1993b): man spricht zwar die gleiche Sprache, aber... Die Wiedervereinigung als Kommunikationsproblem. *Report* Nr. 6/93. Bielefeld: ZiF.
- Hausendorf, Heiko (1997): gerade hier im osten die frauen. Soziale Kategorisierung, Macht und Moral. *Deutsche Sprache* 25/2, 132-143.
- Hausendorf, Heiko (2000): *Zugehörigkeit durch Sprache. Eine linguistische Studie am Beispiel der deutschen Wiedervereinigung*. Tübingen: Niemeyer, 2000.
- Hausendorf, Heiko & Bora, Alfons (Hrsg.): Analysing Citizenship Talk. Social Positioning in Political and Legal Decision-Making Processes. *Discourse Approaches to Politics, Society and Culture* 19. Amsterdam et al.: John Benjamins, 2006.
- Iványi Zsuzsanna (2009): Interjú és konverzációelemzés. In: Martin J. (szerk.) (2009): *Tanulmányok a médiatudományok köréből*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola, 49-55.
- Iványi Zsuzsanna, Kertész András & Máté Nóra (2003): A társadalmi kategorizálás grammatikája és pragmatikája. *Modern Filológiai Közlemények* V/1, 5-24.
- Iványi Zsuzsanna, Kertész András & Marinecz Kornélia (2010): Communicating Quasi-Citizenship? Public Participation in GMO-Release Permitting Procedures in Hungary: A Conversation Analytic Approach. In: Bora A. & Hausendorf H. (ed.): *Democratic Transgressions of Law: Governing Technology through Public Participation*. Leiden: Brill, 207-235.
- Marinecz Kornélia Florina (2015): *Kommunikatív állampolgárság – a társadalmi pozicionálás és dinamikája a Magyarországi tudatos GMO kibocsátás körüli diskurzusban*. Disszertáció. Debreceni Egyetem. Kézirat.
- Sacks, Harvey (1967): The search for help: no one to turn to. In: Shneidemann, S. (ed.), *Essays in self-destruction*. New York: Science House, 203-223.
- Sacks, Harvey (1972a): On the analyzability of stories by children. In: Gumperz, John J. & Hymes, Dell (eds.): *Directions in sociolinguistics. The ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 329-345.
- Sacks, Harvey (1972b): An initial investigation of the usability of conversational data for doing sociology. In: Sudnow, D. (ed.): *Studies in social interaction*. New York: The Free Press, 31-74.
- Sacks, Harvey (1992): *Lectures on conversation*. Edited by Jefferson, G.. Oxford: Blackwell.
- Verschueren, Jef (1995): The Pragmatic Perspective. In: Verschueren, J., Östman, J.-O. & Blommaert, J. (eds.): *Handbook of Pragmatics*. Manual. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins, 1-19.
- Sajgál Mónika (2015): *Soziale Positionierung und Handlungsmöglichkeiten im vorgerichtlichen Ermittlungsverfahren. Eine Einzelfallstudie*. Disszertáció. Debreceni Egyetem. Kézirat.
- Margret Selting, Peter Auer, Birgit Barden, Jörg Bergmann, Elizabeth Couper-Kuhlen, Susanne Günthner, Christoph Meier, Uta Quasthoff, Peter Schlobinski & Susanne Uhmann (1998): *Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem (GAT)*.